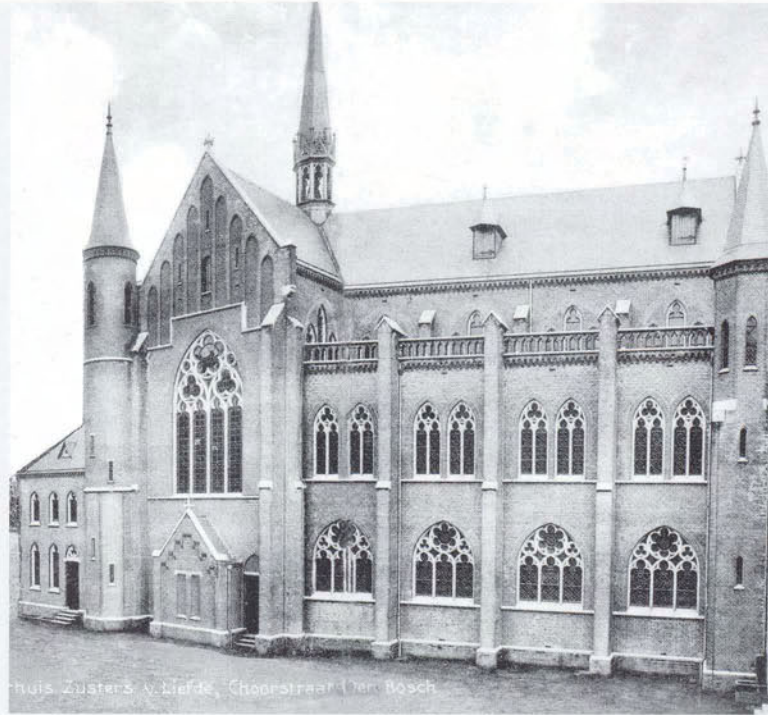

'In Omnibus Charitas'

Verleden van het klooster- en schoolcomplex aan de Choorstraat

Harry Boekwijt *

Het omvangrijke klooster- en schoolcomplex van de Zusters van de Choorstraat heeft anno 2000 een deel van zijn oorspronkelijke functie verloren, maar staat aan de vooravond van een grote verbouwing waarbij een nieuwe woonbestemming aan de bestaande gebouwen zal worden gegeven. Hierbij blijven de historisch waardevolle elementen van het complex voor de toekomst behouden. De auteur geeft in onderstaande bijdrage een overzicht van het verleden van dit karakteristieke negentiende-eeuwse klooster.

Een Ansichtkaart van de neogotische kapel in de binnenhof, voor veel Bosschenaren onbekend terrein. Kort na de bouw in 1910/11 schreef de Amsterdamse Coba v.d. Kolff, die in het internaat verbleef, op de achterzijde van de kaart aan haar jarige zus Sophie: 'Hoe vind je de kapel, mooi hè. Je ziet wel, dat we hier een heel paleis bewonen'. (Foto: Stadsarchief)

Oorsprong en plaats binnen de stad

Het gebied ten zuidoosten van de Sint-Jan kan al van oudsher worden beschouwd als een katholieke 'enclave' binnen de middeleeuwse binnenstad. In de huidige situatie wordt het straatbeeld van de Choorstraat en Papenhulst gedomineerd door grote gebouwen uit de negentiende en vroege twintigste eeuw, die veelal tot stand zijn gekomen in samenhang met de hernieuwde vestiging van het bisdom 's-Hertogenbosch (1853) en de daarmee gepaard gaande toestroom van katholieke instellingen binnen de stad. Zo zijn het kloostercomplex aan de Choorstraat, het voormalige Claraklooster aan de Clara-

straat en het voormalig klooster van de Fraters van Tilburg (momenteel Seminarie het *Sint-Janscentrum*) kenmerkend voor deze ontwikkeling en de gebouwen beeldbepalend voor het gebied. Ook de uitvoerende taken van de congregaties op het gebied van het onderwijs en gezondheidszorg zijn zichtbaar in de Papenhulst door het voormalige ziekenhuis *Johannes de Deo* en de schoolgebouwen die oorspronkelijk werden geleid door de zusters van de Choorstraat.

Het is deze congregatie die, na de lange periode van protestantse heerschappij, zich al vroeg in de negentiende eeuw in de Bossche binnenstad heeft gevestigd. De offi-

ciële naam van de zusters van de Choorstraat is *In Omnis Charitas*. Na de oprichting in 1820 is de congregatie altijd gehuisvest geweest in het gebouwencomplex nabij de Sint-Jan dat zich in de huidige vorm uitstrekt langs de Choorstraat en Papenhulst tot bij het Nachtegaalslaantje. De zusters zijn sinds de jaren tachtig gehuisvest in een nieuwbouw aan de zuidzijde van het terrein dat is gelegen achter het Theater aan de Parade. De oudste kloostergebouwen en de voormalige scholen die behoorden tot de congregatie zijn inmiddels verlaten om te worden omgebouwd tot een groot appartementencomplex.

Aan deze overwegend negentiende- en twintigste-eeuwse stedenbouwkundige 'inbreiding' van het gebied gaat uiteraard een ouder, van oorsprong middeleeuws bewonings- en bebouwingspatroon vooraf. Deze zal in de nabije toekomst nader archeologisch worden onderzocht in het kader van het bouwproject aan de Choorstraat en Papenhulst. Uit de ons bekende historische en topografische bronnen kan worden opgemaakt dat de zuidzijde van de Choorstraat en de Papenhulst veelal was bebouwd met woonhuizen, die voor een groot deel bewoond zijn geweest door de clerus van de Sint-Janskerk. De naam Papenhulst herinnert hieraan: deze straat heette oorspronkelijk Wevershulst, maar werd naderhand in naam gewijzigd toen vele kanunniken en andere geestelijken zich in het gebied vestigden. In 1517, toen onenigheid was ontstaan tussen de stad en de kanunniken van de Sint-Jan over hun vrijstelling van belasting op wijn, werd op bevel van het stadsbestuur de Papenhulst door middel van een houten hek en ijzeren rooster gebarricadeerd om te voorkomen dat er vaten met wijn zouden worden getransporteerd naar de grote wijnkelder van de kanunniken in de Papenhulst.¹

In de Choorstraat bevond zich een *huis van de Koralen* (zangers) van de Sint-Jan, waarin nog vóór de sloop van dit huis in 1910 door Lambert Hezenmans, architect van de Sint-Jan, een fraaie middeleeuwse muurschildering met een voorstelling van engelen met wierookvat was waargenomen.² Op de plaats van de huidige kloosterkapel en de schoolgebouwen aan de Papenhulst bevond zich sinds ca. 1400 (of wellicht al eerder) het klooster en de kapel van de zwartzusters, een rijk begiftigde vrouwelijke orde die de tegenhanger was van de celebriërs. De zwartzusters waren onder meer belast met de ziekenzorg en stervensbegeleiding van pestlijders. Aan de zijde van de Parade grensde het terrein van de zwartzusters aan dat van het middeleeuwse Begijnhof, dat reeds in de achttiende eeuw het veld had geruimd voor de aanleg van de militaire Parade-plaats.

Zoals gezegd kreeg dit gebied ten zuidoosten van de Sint-Jan in de loop van de negentiende en vroege twintigste eeuw een geheel nieuw aanzicht. Naast de plebanie en de

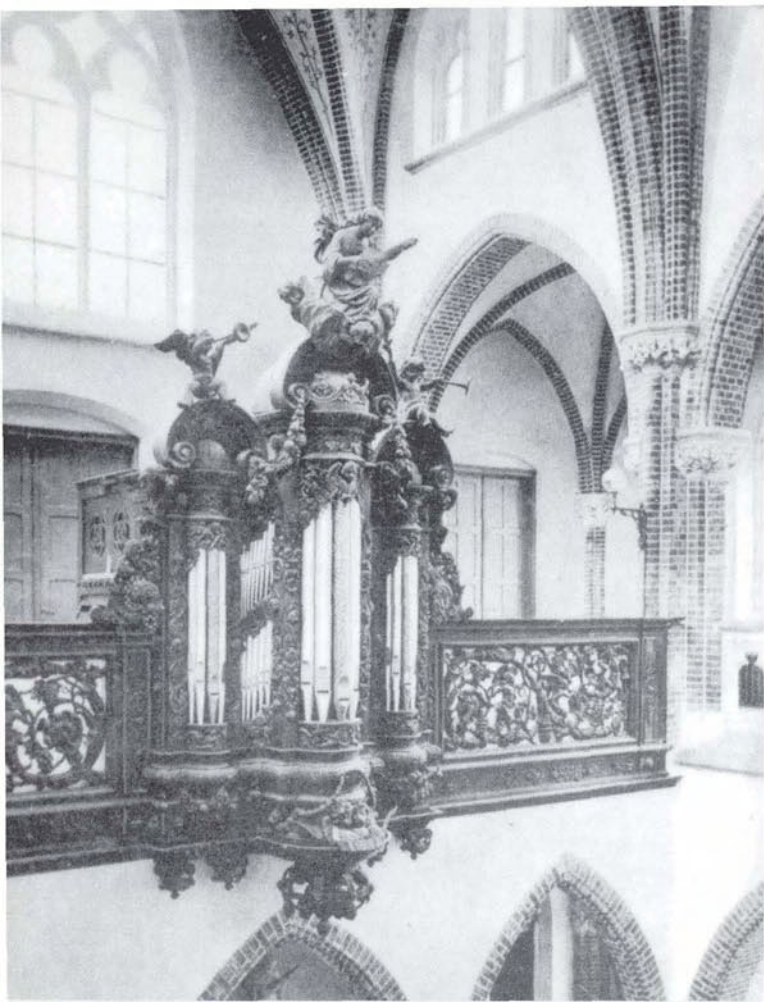

Slaapzaal Internaat Choorstraat Den Bosch

Een bed met een gordijn voor iedere leerling van het internaat, afgebeeld op een kort geleden door het Stadsarchief verworven Ansichtkaart, die in 1922 door zuster Engelmunda aan haar tante gezonden werd. De slaapzaal was ook een onderdeel van 'het paleis'. Bar ongezellig voor mensen die een eeuw later leven. (Foto: Stadsarchief)

kosterswoning van de Sint-Jan verrezen nieuwe kloostergebouwen van de *Zusters van de Choorstraat* in de jaren 1842-1843. Deze kregen een sober maar harmonieus neoclassicistisch uiterlijk, zoals dat destijds gebruikelijk was bij de meeste grote herenhuizen. Een gemiddelde leek (hoe toepasselijk) zal eigenlijk niet direct de indruk krijgen dat men hier te maken heeft met een kloostergebouw. Van dit negentiende-eeuwse deel rest ons nu de bebouwing naast de plebanie en kosterswoning aan de Choorstraat en een achter de Parade verscholen vleugel, die een restant vormt van een groter geheel: in oorsprong maakte deze achtervleugel deel uit van een U-vormig gebouw op het binnenterrein, dat in wezen de eerste opzet van het negentiende-eeuwse klooster vormde. In de jaren zestig werd dit oudste gebouw echter voor een deel gesloopt en vervangen door een hoog bouwdeel naar ontwerp van het architectenbureau Van Halteren en Van Rogge. Deze nieuwbouw grenst direct aan het Theater aan de Parade.

In de loop van de tijd werd het klooster diverse malen inwendig en uitwendig verbouwd. De meest wezenlijke uitbreidingen vonden plaats rond 1910-1911: langs de Choorstraat verrees een nieuwe vleugel naast het bestaande negentiende-eeuwse klooster, waarvoor een aantal woonhuizen het veld moest ruimen, waaronder het hiervoor al genoemde *Huis van de Koralen*. In het midden van het terrein werd een ruime kloosterkapel gebouwd, welke met een gang was verbonden met de overige kloostergebouwen, waaronder een refter op de binnenplaats. Het ontwerp van deze omvangrijke nieuwbouw was afkomstig van de architect W.Th. van Aalst en kan worden beschouwd als een relatief laat voorbeeld van

Het neobarokke orgelfront van P.J. van der Mark in de kapel. Van der Mark was leerling bij de zusters geweest. (Foto: Stadsarchief, collectie Roelands)

neogotiek. Deze architectuur, geïnspireerd op de glorie-tijd van het religieuze bouwen in de Middeleeuwen, was bijzonder in trek tijdens de hernieuwde opbloei van het katholicisme in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het nieuwe kloostergebouw werd het meest rijk vormgegeven aan de straatzijde, waarbij zorg werd besteed aan de vorm en detaillering van het metselwerk en de vensters. We treffen hier gedeeltelijk vooruitspringende ('risalerende') geveldelen aan die aan de bovenzijde worden beëindigd door topgevels ('Vlaamse gevels'). Ook de hoofdtoegang tot het klooster is in dit bouwdeel opgenomen. Aan de binnenplaatsen zijn de gevels van deze gebouwen veel eenvoudiger en soberder van opzet. In 1940 werd een extra verdieping op het gebouw geplaatst, die vanaf de straatzijde echter niet direct zichtbaar is.

De kapel

De kloosterkapel, die verborgen staat op het binnenterrein, is een verrassend voorbeeld van neogotiek: een driebeukige bakstenen kruisbasiliek met galerijen. Het koor wordt beëindigd door vijf zijden van een achthoek. Inwendig is de kapel voorzien van zesdelige kruisgewelven, het koor en de kruising (van schip en transept) heb-

ben netgewelven. Opvallend is ook het neobarokke orgelfront op de orgelgalerij, vervaardigd door P.J. van der Mark. De interieurafwerking van de kapel is in de naoorlogse periode gemoderniseerd, waarbij de oorspronkelijke neogotische beschilderingen hebben plaatsgemaakt voor een meer sobere beschildering in de traditie van de *Bossche School*. In de zuidelijke transeptarm is een glas-in-loodvenster opgenomen van Marius de Leeuw. Ondanks deze naoorlogse uitmonstering is de kapel desalniettemin qua ruimtewerking en architectonische detaillering nog steeds een fraai voorbeeld van de neogotische vormgeving.

De scholen

Voor de uitoefening van de onderwijstaken liet de congregatie eveneens in 1910-1911 aan de Papenhulst twee nieuwe markante schoolgebouwen oprichten naar ontwerp van architect Van Aalst: de kweekschool *Concordia* en de Mulo van het *Heilig Hart*. Tot voor kort was hier nog een afdeling van het MBO-college gevestigd. Deze oorspronkelijk apart functionerende schoolgebouwen zijn architectonisch samengevoegd achter één statige voorgevel, die evenals de kloostervleugel aan de Choorstraat opgetrokken is in baksteen met hier en daar siermetselwerk in de vorm van een boogfries, profielstenen naast de vensters en deuren en spekbanden van geglaazuurde baksteen. Ook aan smeedijzeren elementen is zorg besteed zoals een fraai hek en diverse sierankers. Evenals de hiervoor genoemde kloostervleugel aan de Choorstraat zijn de gevels aan de straatzijde het rijkst vormgegeven. Aan de zijde van de binnenplaats heeft het exterieur weer minder allure, ofschoon hier aan de achterzijde twee markante uitgebouwde trappenhuisen in het oog springen. Deze hebben de vorm van hoge rechthoekige torens met spitsen waarop sierhekken zijn aangebracht.

Zo wordt het kloostercomplex aan Choorstraat en Papenhulst gedomineerd door gebouwen uit de negentiende en vroege twintigste eeuw. Deze zijn in cultuur- en architectuurhistorisch opzicht bepalend voor de monumentwaarde van het complex dat ook in de naoorlogse periode regelmatig inwendig is gewijzigd en uitgebreid.

* Harry Boekwijt, bouwhistoricus, is werkzaam bij de afdeling BAM van de Gemeente 's-Hertogenbosch.

Noten

- 1 J.H. van Heurn, *Historie der Stad en Meyerye van 's-Hertogenbosch*, 4 dln. (Utrecht 1776-1778) I, 428.
- 2 Van deze muurschildering is door Hezenmans een ingekleurde tekening gemaakt die in de collectie van het Noordbrabants Museum bewaard is gebleven.